

Vladimír Džuro

VYŠETŘOVATEL

Démoni balkánské války a světská spravedlnost

 GRADA®

VYŠETŘOVATEL

Tato kniha je věnována nevinným obětem bratrovražedné války v zemích bývalé Jugoslávie bez ohledu na jejich národnost či etnickou příslušnost.

Názory vyjádřené v této knize jsou pouze názory autora a nemusí se shodovat s oficiální politikou nebo postoji Organizace spojených národů, popřípadě Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii.

Autor působil více jak devět let v týmu pověřeném vyšetřováním válečných zločinů Srbů v Chorvatsku a Západní Bosně. Z toho důvodu kniha pojednává převážně o zločinech Srbů na území Chorvatska, Bosny a Hercegoviny.

VLADIMÍR DZURO

VYŠETŘOVATEL

Démoni balkánské války
a světská spravedlnost

GRADA PUBLISHING

Vladimír Dzuro
Vyšetřovatel

Démoni balkánské války a světská spravedlnost

Vydala Grada Publishing, a.s.,
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz,
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 6683. publikaci

Odpovědná redaktorka Danuše Martinová
Grafická úprava a sazba Q point
Návrh obálky Martina Dzurová, BcA.

Počet stran 280
První vydání, Praha 2017
Vytiskla tiskárna FINIDR, s.r.o., Český Těšín

© Grada Publishing, a.s., 2017
Cover Design © Martina Dzurová

Aktualizovaný dotisk 2024

*Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy
Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být
reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího
písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.
Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami
nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.
Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU
a použití této knihy k trénování AI jsou bez souhlasu nositele práv zakázány.*

SBN 978–80–271–9929–7 (ePub)
ISBN 978–80–271–9928–0 (pdf)
ISBN 978–80–271–0507–6 (print)

Obsah

ÚVODEM.	10
Carla del Ponte, bývalá hlavní prokurátorka Mezinárodních tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu	11
Proč je haagský tribunál důležitý; Stjepan Mesić, 2. prezident Chorvatské republiky (2000–2010), 14. předseda Předsednictva SFRJ (červen až prosinec 1991)	13
NA ZKUŠENÉ	15
Jedu do války	15
Co se to stalo v Jugoslávii?	17
Založení Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii.	19
Křest válekou	21
Z VÁLKY DO HAAGU	30
Přede dveřmi Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii	30
Úřad vyšetřování	31
Propaganda jako nástroj války	35
Co se stalo na farmě Ovčara	37
Nález masového hrobu	41
Obžaloba Vukovarské trojky	45
Souzení v nepřítomnosti a rozšíření obžaloby na Slavka Dokmanoviće	46
Budování kontaktů v Chorvatsku – gentlemenká dohoda v praxi	48
Exhumace na farmě Ovčara – poznámky z mého zápisníku	51
Identifikace těl nalezených na farmě Ovčara – konfrontace s realitou	72
OPERACE KVĚTINKA	75
Reálné nebezpečí impotence mezinárodního společenství	75
Tajné obžaloby	76
Nápad, který změnil osud tribunálu	77
Příprava pasti	79
První pokus se nezdařil	80
Nastražení nové pasti	81
Nutná změna plánu	84
Zatčení válečného zločince	86
Incident na letišti Čepin	89
Překvapení v příruční tašce	92
Dokončení operace ve Vukovaru	94
Blahopřejeme, ale skřípeme při tom zuby	95
Dopis generála Jacquesa Paula Kleina	98

SOUZENÍ SLAVKA DOKMANOVIĆE	99
Legální zatčení, nebo únos Slavka Dokmanoviće ze Srbska?	99
Insider	102
Soudní projednávání případu Ovčara	104
Důkaz obhajoby D-2.	106
Svědectví Slavka Dokmanoviće	108
Alibi	110
Ukončení soudního procesu	121
Trest, který by tribunál nikdy neudělil.	122
Nedotažená spravedlnost	123
JAK SE POLICISTA, ZUBAŘ A SKLADNÍK STALI PREZIDENTY REPUBLIKY SRBSKÁ KRAJINA	124
Republika Srbská Krajina	124
Historie Kninu a Krajiny	124
Raketový útok na Záhřeb	126
Policejní inspektor Milan Martić	126
Zubař Milan Babić	129
Skladník Goran Hadžić	131
PŘÍPAD DUBROVNÍK	137
Město, které mělo být pod ochranou UNESCO.	137
Republika Dubrovnik	139
Vyšetřování případu	139
Výslech prezidenta Stjepana Mesiće	141
Výslech premiéra Mila Đukanoviće	142
Zúctování za Dubrovnik.	146
VŠE JE ŘÍZENO Z BĚLEHRADU	148
Jovica Stanišić a Franko Simatović	148
Neobyčejný příběh obyčejného kluka z Bosny	154
Příběh skutečně nebezpečné bestie.	157
Arkan – Šarlatový král srbského podsvětí	159
Profesionální práškač z Borova	170
Svědék T4-20	171
Nepolapitelný Šarlatový král	176
Slobodan Milošević – případ Viper	179
Zamyšlení sira Geoffreyho Nicea.	181
Zatkl jsem Slobodana Miloševiče – vypráví Kevin Curtis	182
Generálmajor Aco Vasiljević	187
Jak se točil film o souzení Slobodana Miloševiče	190

NÁVŠTĚVA CARLY DEL PONTE VE VÝCHODNÍ SLAVONII	196
MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ TRIBUNÁL OČIMA ČESKÉ PROKURÁTORKY.	202
JUDr. Anna Richterová vypravuje	202
ZÚČTOVÁNÍ	214
Ovčara.	214
Lovas	216
Epilog	216
ZÁVĚREČNÉ SLOVO.	218
Zamyšlení Johna Clinta Williamsona, velvyslance Spojených států amerických pro válečné zločiny	218
Odkaz Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii	221
POUŽITÁ LITERATURA A DOKUMENTY	225
Základní dokumenty pro založení a činnost Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii	225
Obžaloby vydané Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (použité v této knize)	226
Rozsudky vydané Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (použité v této knize).	229
Obžaloby vydané Prokuraturou pro válečné zločiny v Srbsku (použité v této knize)	231
Přepisy některých veřejně dostupných výsledků svědků, kteří svědčili před Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (použité v této knize)	232
Výběr světové literatury, která se zabývá rozpadem Socialistické federativní republiky Jugoslávie, válečnými zločiny a mezinárodní spravedlností	234
William Jefferson Clinton, 42. prezident Spojených států amerických	236
ORIGINÁLY TEXTŮ NAPSANÝCH PRO TUTO KNIHU	236
Michael Žantovský, ředitel Knihovny Václava Havla	237
Carla del Ponte, hlavní prokurátorka Mezinárodních trestních tribunálů pro bývalou Jugoslávii (ICTY) a Rwandu (ICTR)	238
Stjepan Mesić, druhý prezident Chorvatska, 14. předseda Předsednictva SFRJ 240	
Generál Jacques Paul Klein	244
Její ctihodnost soudkyně Joanna Kornerová CMG QC	248
Velvyslanec Ralph Johnson	251

Mojí múze

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval těm, kdo mě inspirovali k napsání této knihy
nebo do ní přispěli. Jsou to:

hlavní prokurátorka Mezinárodního tribunálu Carla del Ponte

prezident Chorvatské republiky Stjepan Mesić

ambasador Spojených států amerických pro válečné zločiny

John Clint Williamson

generál Armády Spojených států amerických Jacques Paul Klein

soudkyně Joanna Kornerová CMG QC

státní zástupkyně JUDr. Anna Richterová

vyšetřovatel Kevin Curtis

plukovník Armády Spojených států amerických David S. Jones

PhDr. Vlastimil a Alena Vondruškovi

konzul České republiky v Kanadě Mgr. René Dlabal

Mgr. Radka Kotálová

Mgr. Vladimíra Bohatová

Fernando Rey

Tereza Nováková

Madeleine Albright

Dear Mr. Dzur,

Thank you so much for your book. You have been involved in a most historic, important work. The war was a tragedy and those involved needed to be punished.

I have started to read the book in Czech, but my colleague, Jim O'Brien, who was also a part of American efforts will have to wait for the English version.

To this day, I say that ICTY was essential - by assigning individual guilt we could expunge collective guilt.

Thank you for your contribution.

With respect,

Madeleine Albright

Organizace spojených národů
nebyla vytvořena proto, aby přivedla lidstvo do ráje,
ale proto, aby ho zachránila od pekla.

DAG HAMMARSKJÖLD, DRUHÝ GENERÁLNÍ TAJEMNÍK OSN

ČÁST PRVNÍ

ÚVODEM

Autor působil více jak devět let v týmu pověřeném vyšetřováním válečných zločinů Srbů v Chorvatsku a Západní Bosně. Z toho důvodu kniha pojednává převážně o zločinech Srbů na území Chorvatska, Bosny a Hercegoviny.

Tato kniha nepřináší fundovaný rozbor samotných příčin války na jihu Evropy a následného politického kolapsu Jugoslávie. Jde o vyprávění českého kriminalisty, který si jednoho dne usmyslel, že místo zlodějů a vrahů v Praze bude pronásledovat válečné zločince na Balkáně, spolu s mezinárodními vyšetřovateli a právníky, kteří se jako on rozhodli, že ti, kdo se válečných zločinů v bývalé Jugoslávii dopustili, za to zaplatí.

Jsou to skutečné výpovědi o mučení a zabíjení bezbranných civilistů, o nálezech a exhumacích masových hrobů, o vyšetřování a zatýkání válečných zločinců a jejich následném souzení před Mezinárodním tribunálem v Den Haagu.

Carla del Ponte, bývalá hlavní prokurátorka Mezinárodních tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu

Po pěti letech ve funkci švýcarského generálního prokurátora mě v roce 1999 ustanovila Rada bezpečnosti Organizace spojených národů hlavní prokurátorkou pro Mezinárodní trestní tribunály pro bývalou Jugoslávii a Rwandu. Mým úkolem bylo řídit vyšetřování, které umožnilo následné soudní procesy posuzující válečné zločiny a zločiny proti lidskosti.

Ihned mi bylo jasné, že hlavní náplní mé práce bude zajistit spravedlnost pro oběti ohavných zločinů a že toto bude vyžadovat zcela nekompromisní postup jak na mezinárodní, tak i na lokální úrovni. Stejně jako moji předchůdci Richard Goldstone a Louise Arbourová i já jsem musela čelit obrovským výzvám. Ta největší spočívala v nedostatku spolupráce některých vlád, které vznikly v roce 1991 po rozpadu Socialistické federativní republiky Jugoslávie.

Týmy prokurátorů, právníků a vyšetřovatelů pod mým vedením musely dennodenně čelit praktickým i politickým těžkostem. Zpočátku jsme neměli buď vůbec žádný, nebo jen velmi omezený přístup k dokumentům i svědkům. Tyto obtíže ve vyšetřování vedly ke zpoždění a při neochotě vlád zajistit zatčení obviněných válečných zločinců mohlo tak dojít nejen k faktickému ochromení práce tribunálu, ale také hrozilo, že mezinárodní společenství bude vypadat jako neschopné se s takovými barbarskými zločiny vypořádat.

I přes tyto komplikace se nám podařilo vyšetřit, obvinít, zatknout a přivést před spravedlnost 161 osob zodpovědných za spáchání válečných zločinů. Takový výsledek by se mi nepodařil docílit bez obětavé práce mých zaměstnanců, mezi něž patřil i český vyšetřovatel Vladimír Dzuro.

Vím, že se Vladimír ještě před mým příchodem k tribunálu zásadním způsobem podílel na zatčení prvního válečného zločince, Slavka Dokmanoviće, které dokázalo nejen velení NATO, ale i dalším vojenským kontingentům, že je možné přivést obviněné válečné zločince až do Haagu. Tato úspěšná operace také vyslala velmi silný signál lidem v bývalé Jugoslávii, že nikdo z těch, kdo má na svých rukou krev, se již nemůže schovat před spravedlností.

V době, kdy jsem zastávala funkci hlavní prokurátorky, pracoval Vladimír jako vedoucí týmu obětavých profesionálů, kteří v Srbsku, Chorvatsku, Bosně a Kosovu vyhledávali a zajišťovali spolupráci klíčových svědků, jež jsme nazývali „insiders“. Tito svědci byli zcela nepostradatelní, protože díky nim jsme si vymohli přístup k jinak jen velmi obtížně získatelným důkazům. Z důvodu nedostatečné spolupráce místních vlád jsme museli totiž používat tajné spolupracovníky z řad policie, armády a zpravodajských služeb právě proto, abychom zajistili dokumenty a také spolupráci dalších osob z těchto organizací. Naše speciální operace byly obzvláště důležité během soudu se Slobodanem Miloševićem a jeho spolupachatelem. Úspěch projektu „Insiders“ tak napomohl k celé řadě úspěšných odsouzení.

V určité době jsem se rozhodla, že musím mezinárodnímu společenství dokázat, že srbské úřady práci tribunálu tajně sabotují. K tomuto účelu jsem použila případ Gorana Hadžiće, obviněného válečného zločince, o kterém jsme věděli, že se ukrývá v Srbsku.

Obžalobu Gorana Hadžiće jsem vydala jako tajnou a v okolí jeho bydliště jsem zajistila skryté sledování. Až poté, kdy byla naše operace připravena, jsem doručila srbským úřadům obžalobu a mezinárodní zatykač. Neuběhla ani hodina, Goran Hadžić byl varován a z místa svého bydliště uprchl. Jelikož jsme neměli žádnou pravomoc na jeho zatčení na území Srbska, Vladimír a jeho tým mohli jeho útěk pouze zadokumentovat, což mi pak umožnilo veřejně odhalit nečestné praktiky jednání srbských státních orgánů.

S potěšením vzpomínám na svoji oficiální návštěvu chorvatské Východní Slavonie, během níž mne Vladimír doprovázel. Navštívili jsme místa, kde došlo ke spáchání zločinů. Vybavuji si Erdut, Dalj, Vukovar, Ovčaru a Lovas.

Věnovala jsem se rodinám obětí a také těm, kterým se podařilo masakry přežít. Jejich životy byly válečným konfliktem velmi poznamenány a já jsem s účastí vyslechla jejich strastiplné příběhy.

Jsem přesvědčena, že bezmála desetiletá cesta, kterou Vladimír ušel při vyšetřování válečných zločinů v bývalé Jugoslávii, mu dává dostatečnou zkušenost i znalost důležitých událostí i klíčových osob, se kterými se setkal, aby se mohl ve své knize podělit o zážitky, někdy hrůzné, někdy zase úsměvné, ale vždy zajímavé. Jde i o svědectví o tom, co významného Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii vykonal. Přeji Vladimírovi v tomto jeho počínu mnoho zdaru.

20. ledna 2017
Carla del Ponte

Carla del Ponte (fotoarchiv autora)

Proč je haagský tribunál důležitý; Stjepan Mesić, 2. prezident Chorvatské republiky (2000–2010), 14. předseda Předsednictva SFRJ (červen až prosinec 1991)

Haagský tribunál je výjimečnou organizací, která byla ustanovena Organizací spojených národů, aby soudila pachatele válečných zločinů spáchaných na území bývalé Jugoslávie. Její unikátnost spočívá v tom, kým byla založena, jaké používá soudní procedury, ale také v práci vyšetřovatelů, většinou anonymních, kteří shromažďovali důkazy umožňující v mnoha případech přivedení podezřelých osob ze spáchání válečných zločinů před spravedlnost.

V době, kdy jsem vykonával funkci prezidenta Chorvatské republiky, jsem byl v kontaktu s hlavními prokurátory haagského tribunálu a příležitostně také s vyšetřovateli, kteří v Chorvatsku pracovali. Z celého srdce jsem podporoval práci Mezinárodního tribunálu zejména proto, že v zemích bývalé Jugoslávie neexistuje politická vůle ani připravenost k souzení válečných zločinců a někdy dokonce ani ochota si přiznat, že ke spáchání válečných zločinů vůbec došlo.

Každá strana konfliktu byla připravena odsoudit zločiny těch druhých a zároveň vynakládala velké úsilí na to, aby ukryla válečné zločince z vlastních řad. Nejednou byli tito zločinci dokonce oslavováni jako národní hrdinové poté, co si svoje tresty odpykali. Byli jsme toho svědky v případech Biljany Plavšićové z Republiky srbské a Daria Kordiće z Chorvatského národního sboru v Bosně a Hercegovině.

Už tehdy mi bylo jasné, že bez vnější pobídky, resp. pomoci mezinárodního společenství nemohou a ani nebudou lokální orgány spravedlnosti řešit problémy válečných zločinů způsobem, který by nebral v potaz národnost pachatelů či poškozených. Potřebovaly vnější podporu, kterou byl právě haagský tribunál.

Ještě za vlády mého předchůdce, Franja Tuđmana, byl přijat ústavní zákon řešící spolupráci s tribunálem, který od všech občanů Chorvatské republiky požadoval, aby poskytli tribunálu veškerou možnou pomoc a uposlechli v případě, kdy obdrží od tribunálu soudní obsílku vyžadující jejich spolupráci. Když jsem zajistil, aby vyšetřovatelé tribunálu získali přístup k jistým dokumentům, které si vyžádali, jednal jsem v souladu s ústavou země, které jsem byl prezidentem.

Jména jako Karadžić, Mladić, Mrkšić, Šljivančanin, Hadžić, Babić nebo Martić jsou ve světě dobře známa. Dokonce i nechvalně známý Arkan není světové veřejnosti zcela neznámý, ale abych dal jiný příklad, před rokem 1997, kdy byl zatčen vyšetřovateli tribunálu, nikdo nikdy neslyšel jméno Slavko Dokmanović. Toto zatčení přitom otevřelo v životě mezinárodní spravedlnosti novou kapitolu, protože dokázalo všem v zemích bývalé Jugoslávie, že je možné válečné zločince zatýkat a dovést je před spravedlnost.

Avšak i ti méně nechvalně známí si zaslouží, aby nebyli zapomenuti, ne snad pro jejich dobro, ale proto, abychom věděli, kdo byli, čeho se dopustili a proč a jak byli odsouzeni, aby nikdo ani nepomyslel na to, aby něco takového zopakoval.

Je třeba také vzpomenout tvrdě pracující vyšetřovatele tribunálu, kteří dokázali vyhledat pachatele válečných zločinů a nalézt usvědčující důkazy i svědky, kteří podali důležitá svědectví během soudních přelíčení v Haagu. Já jako politik svůj osobní názor na práci soudců bohužel nabídnout nemohu.

Jsem hluboce přesvědčen, že i přes vzrůstající kritiku údajného zpolitizování haagského tribunálu hrála tato instituce klíčovou úlohu a že napomohla tomu, aby si veřejnost v oblastech bývalé Jugoslávie uvědomila, jaké zločiny byly spáchány ve válkách, v jejichž průběhu se Jugoslávie rozpadla.

I přesto, že nebyl soud se Slobodanem Miloševićem z důvodu jeho skonu doveden až k vynesení rozsudku, jsem přesvědčen, že právě tento proces je korunním důkazem, kdo byl v konfliktu útočníkem a kdo se bránil. To ale samozřejmě neznamená, že ti, kteří se bránili, nemohli spáchat válečné zločiny. Mohli a bohužel také spáchali.

Je to břemeno minulosti, se kterým se musíme vyrovnat a zároveň ho musíme odstranit z našeho každodenního života, abychom se mohli posunout bez následků kupředu.

Na této cestě konfrontace s minulostí udělal haagský tribunál (bez ohledu na kritiku, která může být vůči jeho práci vznesena) první významný krok. Teď je jen na nás, abychom v této cestě důstojně pokračovali. Nesmíme zapomenout jak na poškozené, tak na zločince a ani na tribunál, který je soudil, ale ani na vyšetřovatele, kteří pro tribunál pracovali.

Především však nesmíme zapomínat, že zločin nemá národnost, že neexistují kriminální národy a že za každý zločin se musí jednou zaplatit. Pokud je toto dědictvím haagského tribunálu, tak je možné říci, že dosáhl ohromného úspěchu, který přesahuje hranice jiho-východní Evropy.

V Záhřebu, 30. listopadu 2016
Stjepan Mesić

Stjepan Mesić (fotoarchiv autora)

ČÁST DRUHÁ

NA ZKUŠENÉ

Jedu do války

Ležím přikurtovaný k železnému kavalci, do ruky mám zavedenou kapačku, okolo jen celtovina a zdravotní personál hovořící nesrozumitelným jazykem. Je mi špatně, všechno mě bolí, v hlavě mi hučí jako v úlu a cítím se úplně ztracený, protože vůbec netuším, co se stalo a proč tu jsem.

Dívám se kolem sebe a pomalu mi dochází, že asi budu v polní nemocnici a že personál hovoří anglicky. Přivolal jsem sestřičku, která se zaradovala, že jsem konečně nabyl vědomí. Obtížně ze sebe vysoukám: „Kde to jsem a co tu dělám?“ Poté, co uslyším, že ležím v americké polní vojenské nemocnici US Army 502 M.A.S.H. v Záhřebu, opět ztrácím vědomí.

Najednou nade mnou stojí lékař a omlouvá se, že jim trvalo příliš dlouho, než zjistili příčinu mých zdravotních obtíží. Podle ID karty znali jen moje jméno a krevní skupinu. Prodělal jsem prý akutní zánět slepého střeva a dovezli mě v hodině dvanácté. Ještě mě uklidnil, že náklady za léčbu hradí vláda Spojených států, a před odchodem mi s úsměvem doporučil sledovat seriál M.A.S.H. v satelitní vojenské televizi. Prý ať vidím, že jsem v dobrých rukou. O seriálu M.A.S.H. jsem neměl ani ponětí, protože zde známý seriál s kapitánem Franklinem Piercem, majorem Houlihanovou a desátníkem Radarem O'Reillyem u nás v televizi buď ještě nedávali, anebo jsem ho prostě neviděl. Chvilku jsem ho sledoval, aniž bych chápal, o co jde, a jen podle povinného smíchu, který byl součástí seriálu, jsem usoudil, že to bude asi něco veselého, a raději jsem zase usnul...

S postupným zotavováním jsem se o chod polního lazaretu začal zajímat víc. Stál vedle pojezdové dráhy, jen pár set metrů od odbavovací haly letiště Záhřeb. Byl obehnan plotem z ostnatého drátu a u vchodu ležely pytle s pískem vyskládané do úhledných obranných zdí. Uvnitř lazaretu jsem napočítal asi tucet vojenských stanů, jen byly asi větší a lépe vybavené než v časech korejské války. Khaki zeleň však byla stejná a nezměnil se ani personál – vojenští doktoři, půvabné sestřičky, americká armáda i příslušníci vojenské policie, kteří lazaret chránili před případnými vetřelci.

Chod polní nemocnice nelze srovnávat s městskou nebo fakultní nemocnicí. Ve stanech byly dřevěné podlahy a jednoduchá lehátka pro až deset pacientů s lehčími zraněními. Pokud na tom byl někdo hůř, pak měl tu výsadu, že jeho kavelec byl od ostatních oddělen celtovým závěsem.

Každý, kdo zažil operaci v krajině břišní, dobře ví, že vyprázdnění střev je velmi důležitý, ale i bolestivý proces, tady navíc ještě velice zahanbující. Dvě sestřičky, které se o mě staraly, jedna štíhlá blondýnka a druhá štíhlá Afroameričanka, byla velmi sympatická děvčata, ale já bych tu uvítal spíše nějaké starce se zrakovou a sluchovou vadou.

M.A.S.H. tu však byl od toho, aby zachraňoval holé životy, a tomu odpovídalo i děsivě funkční vybavení. Například latríny, jen celtou oddělené prostory s mísami, bez zvukové izolace. Na vykonání potřeby jsme se belhali v doprovodu sestřiček, které nás na ně usadily, zatáhly závěs a čekaly. Podle zvuků pak usoudily, zda se úkon podařil.

* * *

Teď je ale na místě konečně prozradit, jak jsem se do polního lazaretu v Záhřebu vlastně dostal. Od roku 1984 jsem pracoval na kriminálce v Praze 10 a asi mě nejspíš pájilo dobré bydlo, když jsem řekl šéfovi a kamarádovi Fandovi Halačkovi sbohem a otevřel dveře u Národní ústředny Interpolu v Praze. Mýlně jsem se zhlédl ve filmech, kde agenti Interpolu loví zločince po celém světě, pronásledují je v autech a létají v helikoptérách. Skutečný Interpol v roce 1992 v Praze byl úplně něco jiného...

Byl tu sice nový leštěný nábytek, místo psacího stroje nejnovější počítač, všechno hi-tech, o něčem takovém se nám na kriminálce ani nesnilo, zato náplň práce byla nudná úředničina. Já byl až dosud od rána do noci v jednom kole, s pistolí u pasu a služebním odznakem kriminalisty v kapse. A tak když se za mnou zavřela dvířka této zlaté klece, okamžitě jsem začal přemýšlet, jak se zase dostat ven.

Jednou o víkend se mě švagr zeptal, jestli bych nechtěl jet do války v Jugoslávii, že u nich v nakladatelství Naše vojsko visí na nástěnce náborový leták. A tak se stalo, že jsem vyplnil žádost náborové společnosti AllMakes Ltd., která prováděla nábor civilních zaměstnanců pro mírové jednotky UNPROFORu v bývalé Jugoslávii.

Josip Broz Tito (druhý zprava), prezident Socialistické federativní republiky Jugoslávie, předseda Svazu komunistů Jugoslávie, maršál Jugoslávie a vrchní velitel ozbrojených sil SFRJ. Za druhé světové války vůdce jugoslávského protinacistického odboje (fotoarchiv autora; autor fotografie není znám, byla nalezena v roce 1999 ve vypálené vesnici v Kosovu při vyšetřování válečných zločinů)

Pachtil jsme se zrovna s horou papírů v mojí krásné kanceláři, když jednoho dne zazvonil telefon. Zvednu sluchátko a představím se: „NCB Interpol Prague, how can I help you?“ Na druhé straně se ozval příjemný hlas s britským přízvukem, že dostali moji přihlášku a že se jejich zástupce chystá do Prahy udělat pohovor s několika kandidáty, a zda mám o tu práci stále ještě zájem. No to jsem rozhodně měl. Nabídl mi roční kontrakt a já odjel do války na Balkáně.

V bezpečnostním úřadu UNPROFORu v Záhřebu jsem prošel povinným tréninkem, skamarádil se s Gregem Battleyem a s Matthewem Romboughem.

Kanaďan Matthew si zakládal na své vizáži a podobě s americkým hercem Tomem Cruisem, který v té době zářil v kultovním filmu o amerických vojenských pilotech Top Gun. Matthew se oblékal jako Tom, nosil stejné sluneční brýle Ray-Ban a jeho chůzi i gesta si nacvičoval před zrcadlem. Byl svobodný, navíc vlastnil kanadský pas, a tak po něm byla chorvatská děvčata celá divá. Mně pomáhal porozumět britským kolegům, někdy mi i tlumočil jejich anglickou vojenskou hatmatilku do snáže srozumitelné kanadské verze, ale hlavně byl výtečným společníkem a nezkažil žádnou legraci. Když uviděl moji ohromnou jizvu po operaci apendixu, zasníl se a poradil mi: „Tohle bych holkám prodával jako jizvu po šrapnelu z granátu. Byl jsem zasažen střepinou přímo do míst, kde mi končila neprůstřelná vesta ...“ Měl jsem ho vážně rád.

Brit Greg byl první, kdo mě uvedl do světa válečných zločinců, ale nikoli těch z bývalé Jugoslávie, na to bylo ještě příliš brzy, ale zločinců z druhé světové války.

Od svých čtrnácti let Greg sloužil v britské armádě, místo chůze stále pochodoval, hovořil vojenským žargonem, kterému jen málokdo rozuměl, oblečení měl vyskládané do komínků a v pronajatém bytě v Záhřebu měl na čestném místě vystavenou britskou vlajku u fotografie jejího veličenstva královny Alžběty II.

V letech 1983 až 1986 Grega pravidelně zařazovali do služby ve věznici Spandau, která spadala do britského sektoru západního Berlína. V tomto rozlehlém vězeňském komplexu se šesti sty celami si odpykával doživotní trest i vězeň číslo 7 Rudolf Hess. Byl to poslední žijící válečný zločinec odsouzený v Norimberském procesu. Greg ze svého strážního postu denně pozoroval tohoto vězně, který měl na svědomí smrt tisíců nevinných lidí. Vypadal prý jako obyčejný strejda. Na Gregovo lakonické konstatování jsem si od té doby nesčetněkrát vzpomněl. Nevyplácí se posuzovat druhé podle jejich vzhledu nebo oblečení, ale jen a jen podle jejich činů.

Co se to stalo v Jugoslávii?

V Jugoslávii, kterou dokázal po dlouhá desetiletí pevně vést Josip Broz Tito, už nebyla po jeho smrti v roce 1981 autorita, která by mohla tento mnohonárodnostní celek udržet pohromadě.

Prezident Tito po sobě zanechal šest pomyslných synů, předsedů předsednictev jednotlivých socialistických států federace; byli to: Franjo Tuđman – Chorvatsko, Slobodan Milošević – Srbsko, Alija Izetbegović – Bosna a Hercegovina, Kiro Gligorov – Makedonie, Milan Kučan – Slovinsko a Momir Bulatović – Černá Hora. Ti místo toho, aby společně vyvedli Jugoslávii z politické a hospodářské krize, začali mezi sebou intrikařit a dovedli federaci do hluboké politické a ekonomické nestability a následného rozpadu, který znamenal pro Balkán katastrofu.

Nejdřív proti dominantním Srbům povstali Slovinci, pak Chorvati, nato se vzbouřili Srbové v Chorvatsku, potom se odtrhla Makedonie. A nakonec 3. března 1992 vyhlásila

Mapa Socialistické federativní republiky Jugoslávie (fotoarchiv autora)

nezávislost Bosna a Hercegovina, což mělo za následek rozpoutání občanské války mezi Bosňáky, Chorvaty a Srby. Ke konci roku 1992 Srbové kontrolovali již dvě třetiny území Bosny a Hercegoviny a více než třetinu území Chorvatska.

Ve snaze zabránit excesům ustavila Organizace spojených národů v roce 1991 mírové jednotky UNPROFOR – United Nations Protection Force, které měly od roku 1992 chránit před vyvražďováním civilní obyvatelstvo vytvářením „bezpečných zón“. Velitelství jednotek UNPROFOR pro bývalou Jugoslávii sídlilo v chorvatském Záhřebu v objektu kasáren na křižovatce ulic Selka a Ilica.

Rodiny chorvatských padlých a pohřešovaných postavily z červených cihel na chodníku před budovou UNPROFORu symbolickou „Zeď bolesti“ se jmény svých bližních.

V Chorvatsku jsem byl v éře Československa jen jednou, a to na svatební cestě v rámci zájezdu s Čedokem v červnu 1982. Nikdy bych nevěřil tomu, že až se do Jugoslávie po dvanácti letech vrátím, najdu tam vypálené vesnice, uprchlické tábory, etnickou nenávisť, zkázu na každém kroku a masové hroby.

Když jsem dorazil v únoru 1994 do Záhřebu, popravdě jsem známky válečného konfliktu kolem sebe neviděl, jen vojáky mírových sborů. Záhřeb byl ale jen moje mezipřistání na cestě do bosenského Sarajeva, kde jsem měl převzít místo vedoucího bezpečnosti OSN pro sektor Sarajeva. Z původně plánovaných několika dní na zaučenou jsem si pobyt prodloužil o dva měsíce. Z návštěvy ambulance si toho sice moc nepamatuji, zato si dobře vzpomínám, jak jsem se probral z bezvědomí v polním lazaretu US Army 502 M.A.S.H.

Po propuštění jsem několik týdnů seděl v Záhřebu a po večerech sledoval chorvatskou televizi a četl noviny. Nejvíce mě zaujala tragédie ve Vukovarské všeobecné nemocnici

Zed' bolesti, Selská ulice, Záhřeb (fotoarchiv autora)

a následné vraždění civilistů na prasečí farmě Ovčara. Tehdy jsem ale vůbec netušil, že to, o čem jsem si četl se zájmem v novinách a poslouchal v televizi, se stane na dalších deset let součástí mého každodenního života.

Založení Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii

V roce 1992 ustanovila Rada bezpečnosti OSN komisi expertů, aby analyzovala informace týkající se údajných závažných porušování Ženevských úmluv a mezinárodního humanitárního práva v bývalé Jugoslávii, které obdržel generální tajemník OSN. Komise započala s prací v říjnu 1992 a 14. října 1994 předala svoji konečnou zprávu, tzv. Zprávu profesora Bassiouniho, Radě bezpečnosti OSN.

Již v roce 1993 však bylo zřejmé, že situace v bývalé Jugoslávii si vyžádá zcela zásadní řešení proto, aby osoby zodpovědné za porušování Ženevských úmluv neunikly zaslouženému trestu. Jednou z hlavních aktérek v tomto procesu byla paní Madeleine Albrightová, která v té době zastávala funkci stálého reprezentanta Spojených států v OSN.

Dne 22. února 1993 Rada bezpečnosti OSN jednohlasně schválila návrh rezoluce na ustanovení Mezinárodního tribunálu. Generální tajemník OSN dostal na vypracování struktury a procedur budoucího tribunálu šedesát dní. U této příležitosti paní Albrightová na tiskové konferenci prohlásila:

„Norimberské principy byly potvrzeny. Lekce, že všichni jsme zodpovědní před mezinárodními zákony, byla konečně přijata do naší kolektivní paměti“ a dodala „... tohle nebude tribunál vítězů“, čímž reagovala na kritiku, že norimberské procesy se zabývaly spravedlností jen do té míry, jak ji definovaly vítězné mocnosti.

Tribunál byl oficiálně ustanoven rezolucí Rady bezpečnosti číslo 827 ze dne 25. května 1993, ale svou činnost zahájil až v roce 1994 ve svém sídle v Den Haagu.

Ministryně zahraničí Spojených států, Madeleine Albrightová, při své svědecké výpovědi ve spojitosti se založením Tribunálu uvedla:

Prokurátor Mark Harmon: „Chtěl bych obrátit Vaši pozornost k jinému problému, kterého jste se dotkla, a to je vytvoření Tribunálu. Mohla byste soudcům vysvětlit, proč členské státy Organizace spojených národů hlasovaly pro vytvoření tribunálu, jaké měly obavy, na jaké problémy chtěly reagovat a jakého cíle dosáhnout?“

Dr. Albrightová: „Myslím, že všichni lidé, kteří se na tom podíleli – stáli představitelé Rady bezpečnosti, nestálí členové a další, kteří v Radě bezpečnosti nebyli – si byli velmi dobře vědomi, že jsme se zapojili do něčeho nového. Diskutovali jsme norimberské precedenty i přesto, že tohle nebyla válka vítězů. Řešili jsme situaci, která stále probíhala. Bylo třeba zavést postupy, jež by nejen identifikovaly individuální vinu, a tím vyloučily vinu kolektivní, ale rovněž zajistily udělení přiměřeného trestu. V mnoha ohledech se jednalo o vytvoření zbrusu nové organizace.“

Musím říct, že jsme narazili na velikou skepsi. Bylo poměrně snadné v únoru [1993] při prvním hlasování Tribunál vytvořit, ale nikdo opravdu nevěřil, že by fungoval. Byly zde otázky ohledně výběru soudců. Zejména ženy, stále představitelky při OSN, se chtěly ujistit, že jako soudkyně budou zvoleny i ony, protože zločiny jako znásilnění a mnoho dalších hrozných činů bylo spácháno právě na ženách. Na výběru soudců se nakonec podílel celý systém OSN.

A pak přišla otázka, jak získat prokurátora. Bylo to velmi komplikované a nikdo si nemyslel, že se to podaří. Dále si nikdo nemyslel, že by někdy existoval soudní dvůr, který by skutečně fungoval, a podle jakých právních precedentů by pracoval.

V květnu [1993] jsme hlasovali o tom, jaké bude tribunál používat právní postupy, a ještě ani tehdy nikdo nevěřil, že to bude fungovat. Říkali, že nikdy nebudou žádní obžalovaní, že nikdy nebudou probíhat soudní přelíčení, a že nikdo nebude nikdy odsouzen a že nikdo nebude vyneset žádný trest. A na každém kroku této cesty jsem jim ukazovala, že se mýlí.

Jedním z důvodů, proč si myslím, že je tak důležité, aby soudní projednávání pokračovala, je všem ukázat, jak se mýlili. Tribunál je dnes součástí mezinárodního soudního systému, ve kterém hraje velmi důležitou roli, konkrétně v tom, že zajišťuje, aby byla stanovena konkrétní vina, že trest je vyneset, a že může docházet k usmíření. Myslím, že hlavní důvod existence Tribunálu je zajištění toho, aby vůbec mohlo docházet k usmíření nevinných lidí.“

I přes tyto těžkosti disponoval počínaje červencem 1994 úřad prokurátora dostatečným počtem vyšetřovatelů a právníků a zahájil první vyšetřování. Již po čtyřech měsících vydal hlavní prokurátor Richard Goldstone první obžalobu Mezinárodního tribunálu, ve které obvinil z válečných zločinů Dragana Nikoliće, velitele shromažďovacího tábora v obci Sušica v Bosně a Hercegovině. V únoru 1995 následovaly další dvě obžaloby proti 21 osobám rovněž pro válečné zločiny spáchané v Bosně a Hercegovině.

Křest válkou

Sarajevo, hlavní město a kulturní středisko Bosny a Hercegoviny, se rozprostírá na březích řeky Pijačka v horském údolí, které tvoří masivy Bjelasica, Igman, Jahorina a Trebević. Bývalo to krásné historické a kulturní centrum, které doslova rozkvetlo v době konání zimních olympijských her v roce 1984.

Já se do Sarajeva dostal o deset let později, v dubnu 1994, kdy většina z toho, co bylo opraveno, zmodernizováno či nově postaveno pro olympiádu, lehlo popelem.

Zasedání Rady bezpečnosti OSN v New Yorku (fotoarchiv ICTY)

Budova Mezinárodního tribunálu v Den Haagu (fotoarchiv autora)

Poté, co vyhlásila Bosna a Hercegovina svou nezávislost a v dubnu 1992 byla jako nezávislý stát uznána i mezinárodně, ji zachvátila krvavá občanská válka. 7. dubna 1992 propukl ozbrojený konflikt i v Sarajevu. Jednotky Jugoslávské lidové armády (JNA) byly strategicky rozmístěny po okolních kopcích, a tak bylo poměrně jednoduché sevřít město blokádou a začít s jeho ostřelováním.

Ruiny budovy deníku Oslobođenje Sarajevo (fotoarchiv autora)

Po 20. květnu 1992, kdy se JNA z Bosny a Hercegoviny částečně stáhla, byla 2. vojenská oblast JNA transformována do nově ustavené vojenské formace nazvané Vojska Republike Srpske – VRS. Jednotky rozmístěné kolem Sarajeva, které patřily do 4. vojenského sboru 2. vojenské oblasti JNA, se transformovaly do formace Sarajevsko-romanijski sbor se sídlem v kasárnách Lukavica na jihozápadě Sarajeva.

Na cestě z letiště jsem projížděl kolem vypálených a rozbořených domů, ve městě vládla hlad a korupce, ostřelovači Sarajevsko-romanijskeho sboru lovili civilisty jako divokou zvěř a palbu zaměřovali na tržiště, tramvaje, pohřební průvody i na rodiče procházející se s dětmi.

Hotel Holiday Inn, kde jsem nějakou dobu bydlel, byl z čelní strany zasažen raketou, která po sobě zanechala obrovský kráter. Aby se lidé v jeho okolí mohli vůbec pohybovat, UNPROFOR postavil podél silnice ochrannou zeď z přepravních kontejnerů, která měla dodat obyvatelům města alespoň zdání bezpečnosti. Na dalších nebezpečných místech ve městě rozestavěl UNPROFOR obrněné transportéry, které sloužily jako ocelový štít proti kulkám srbských ostřelovačů. Nikdy nebylo jisté, zda se dostanete z jedné strany města na druhou živí. Zprávy o zabitých civilistech byly na denním pořádku.

Na sarajevské letiště protkané dírami od minometných útoků jsem přiletěl s Maybe Airlines, jak jsme nazývali vojenské lety UNPROFORu. Maybe – možná se poletí, možná ne.

Vystoupil jsem z nákladního letadla Antonov, kterým UNPROFOR zásoboval Sarajevo a transportoval personál s humanitární pomocí. Nešlo přehlédnout, že jedno takové letadlo bylo doslova zapíchnuté za koncem přistávací dráhy, když se ho pilotům nepodařilo na kluzkém povrchu včas ubrzdít.

Cestovat s Maybe Airlines bylo ostatně dobrodružstvím nejen pro mě, ale i pro ostatní zaměstnance OSN, kteří se přepravovali mezi Záhřebem a Sarajevem. Mezinárodní letiště v Sarajevu bylo po celou dobu konfliktu součástí území kontrolovaného bosenskými úřady, ale to jen proto, že ho chránili vojáci UNPROFORu. Vzletová a současně přistávací dráha vedla středem separační zóny. Civilní letecké spojení do Sarajeva neexistovalo, jednak to bylo nebezpečné a ani byste nenašli pojišťovnu, která by takový let pojistila. I na lety UNPROFORu se velmi nezdřídka střílelo, takže přistání i vzlety se spíše podobaly jízdě na horské dráze.

Improvizované návěští umístěné v Sarajevu – upozorňovalo chodce na nebezpečí ostřelovačů (fotoarchiv autora)

Francouzští vojáci pomáhají chránit chodce v ulicích Sarajeva (fotoarchiv autora)

Razítko Maybe Airlines Sarajevo v cestovním pasu (fotoarchiv autora)

Vojenská transportní letadla musí pojmout co nejvíce přepravních kontejnerů nebo těžké vojenské techniky, s pohodlím cestujících si hlavu nelámou. Pro ty jsou určené tvrdé plastové lavice po stranách letadla.

Pokaždé jsme si museli navléci neprůstřednou vestu a nasadit helmu. Na radu zkušenějších však většina z nás vestu oblečenou neměla, nýbrž jsme na ní seděli, protože nebezpečí zranění střelbou přicházelo zvenčí zespodu. Jeden z mých nadřízených, plukovník americké armády ve výslužbě, byl na cestě ze Sarajeva do Záhřebu těžce raněn střelbou na startující letadlo a ochrnul na dolní končetiny.

Aby se minimalizoval čas, ve kterém bude letoun vystaven možné palbě z ručních zbraní, startovali piloti na samém začátku vzletové dráhy a natočili motory na co nejvyšší výkon. Letadlo i s nákladem začalo silně vibrovat a uvnitř panoval nesnesitelný hluk. Pak pilot letoun odbrzdil, výkon ještě zvýšil a letadlo se odlepilo od země už po několika stovkách metrů. Následovalo strmé stoupání pod úhlem, který nám naháněl strach, protože hrozilo, že se na nás zřítí přepravní kontejnery. Jakmile se ale piloti dostali z dostřelu, let vyrovnali a dál pokračovali již navykklým způsobem.

Přistání v Sarajevu se podobalo volnému pádu. Ve výšce piloti vysunuli podvozek a pod stejně strmým úhlem jako při vzletu dostali letadlo během několika málo minut s tvrdým dosednutím na přistávací dráhu. Za ohlušujícího řevu zpětného chodu tryskových motorů se piloti snažili v co nejkratší možné době letadlo ubrzdít a dostat z dráhy do prostoru letiště, který byl chráněn před dosahem srbských ostřelovačů. Byl zázrak, že při tomto způsobu vzletu a přistání nedošlo k žádným tragickým událostem.

Transportní letadlo používané UNPROFORem pro zásobování a transport personálu (fotoarchiv autora)

Hned po příletu jsem se uvedl stylem, pro který jsem byl později znám jako Vladimír Grozňj. Na letišti mě vyzvedli, jak bylo domluveno, a když jsme dorazili na velitelství UNPROFORu pro sektor Sarajevo, které mělo sídlo v budově sarajevského telekomu, uviděl jsem kolonu civilních aut, která čerpala benzín a naftu ze zásob OSN. Mezi nimi stála i vozidla první pomoci a policie, což by se dalo odůvodnit. Věděl jsem, že o pohonné hmoty je v Sarajevu značná nouze, někdy se litr benzínu prodával i za patnáct amerických dolarů, a tak jsem okamžitě pojal podezření, že se tu děje něco nekalého.

Došel jsem na vrátnici, položil kufr na zem, vytáhl služební průkaz, zavolal zaměstnance ochranky a nařídil mu, aby zapsal poznávací značky všech soukromých automobilů, které tam stojí ve frontě, a od řidičů si vyžádal jména a čísla jejich průkazů totožnosti. Do půl hodiny jsem měl seznam asi třiceti jmen.

Se seznamem v ruce jsem se vydal na úřad vojenské policie. Tam jsem se poprvé setkal s Martinem Ronnbergem, mladým vojenským policistou ze Švédska. Představil jsem se a požádal ho, aby prověřil, proč lidé na mém seznamu dostávají od UNPROFORu benzín, komu a kolik za něj platí. Tím jsem se stal okamžitě velmi populární u cizinecké legie, která byla v Sarajevu nasazená v rámci UNPROFOR a zásoby pohonných hmot spravovala. Martin se přitom skvěle bavil, protože bylo konečně co vyšetřovat. Informoval mě, že velitelem vojenské policie pro celý UNPROFOR je plukovník Miloslav Čech z české vojenské policie. Martinův nadřízený byl ale příslušníkem legie a jeho velitelem byl generál, který legii v Sarajevu velel. Obával jsem se, že by se Martin mohl dostat do potíží, a tak jsem si o tom s plukovníkem Čechem hezky česky popovídal. Ujistil mě, že Martinovi žádný postih nehrozí. To bylo pro mě velmi důležité, protože jako vedoucí UNPROFOR security pro sektor Sarajevo jsem neměl nad vojenskou částí UNPROFORu žádnou pravomoc, ale ve spolupráci s vojenskou policií vyšetřovat vojáky možné bylo. A už další týden čerpala pohonné hmoty od UNPROFORu jen vozidla policie a záchranné služby.

Ještě ten samý týden jsme s Martinem provedli přepadovou kontrolu v obchodu PX, což je označení pro Post Exchange – vojenský obchod. Název pochází od americké armády, ale u OSN se tento výraz vžil pro obchody, kde si jeho zaměstnanci mohou koupit jídlo, pití, cigarety a další základní zboží. Martin mi donesl, že manažer obchodu PX prodává zboží legionářům o polovinu levněji než ostatním zaměstnancům UNPROFORu. Vyslechl jsem civilní zákazníky, Martin provedl to samé u vojáků a během jednoho dne jsme si vytvořili přesný obrázek, k čemu v sarajevském PXu dochází.

Z mimořádného fondu, který takto vznikl, se podle našich zjištění financoval program dodatečné péče o legionáře – welfare program. Po ukončení mise prostě dostal každý legionář něco na památku, většinou šlo o náramkové hodinky. Nebylo nám jasné, proč by zaměstnanci OSN měli nedobrovolně přispívat na dárky pro legionáře. Když se Martin při výsledku manažera PXu zeptal, zda vytvářet tajný fond byla jeho vlastní iniciativa, anebo to dostal nařízeno, musel být výslech předčasně ukončen, protože manažer odmítl dále vypovídat. Náhle přestal hovořit i anglicky, vypadal velice rozhořčeně a z jeho přívalu slov jsme vyrozuměli jen „generál“, a to velmi často opakoval. Velitel vojenské policie UNPROFORu se nám potom sice omluvil, ale tím vše skončilo a výslech už dále nepokračoval.

Výsledky našeho šetření předal Martin plukovníku Čechovi na velitelství vojenské policie do Záhřebu. Přířímým důsledkem naší přepadové akce byl náhlý odlet manažera a sjednocení cen. Prodej nafty a benzínu ze zásob UNPROFORu a navyšování cen zboží v PXu byly

nadmíru výnosným obchodem, a proto jsme si často s Martinem dělali legraci, že pokud nás najdou s kulkou v hlavě, tak nebude vůbec jisté, z které strany přiletěla.

S létajícími kulkami to totiž bylo opravdu vážné. Každé ráno a večer postával u vchodu do hotelu asi desetiletý klučina a žadonil o baterie do svého walkmanu. Jednoho dne jsem toho chlapce našel ležet na chodníku před hotelem s prostřelenou hlavou. Dodnes nechápu, proč nějaký ostřelovač zabil bezbranného kluka, ale to se snad vůbec pochopit ani nedá...

Kancelář jsme měli v centru města v sousedství ministerstva obrany. Jednotky VRS – Vojska Republike Srpske – rozmístěné na okolních kopcích, se pokoušely budovu ministerstva zasáhnout naváděnou raketou, ale většinou zasáhly budovy v okolí. Jednou však trefily střechu naší budovy. Ozvala se ohlušující exploze. Tlaková vlna vyrazila skla oken a nám zachránila život jen skutečnost, že všechna okna byla povinně polepena speciální fólií. Sklo se nerozletělo po místnosti jako šrapnel z granátů, ale zůstalo ležet na zemi jako hromada třípytivého odpadu.

Náplní práce mého malého týmu bylo zajistit bezpečnost civilních zaměstnanců UNPROFORu v sektoru Sarajevo, což byl ambiciózní i chvályhodný, ale zároveň neproveditelný úkol. Město bylo neprodyšně obklíčené a pod každodenní palbou. Situaci kontrolovaly vojenské jednotky UNPROFORu a bosenské armády. V ulicích umírali civilisté a pohyb našich zaměstnanců byl velmi omezen. Můj úkol se tak zúžil na vyšetřování trestné činnosti na civilních zaměstnancích UNPROFORu a na aktualizaci evakuačních plánů.

Jednou v létě jsem nezbytně potřeboval odjet do Splitu. Sarajevo bylo stále v obklíčení a projet srbskými kontrolními stanovišti bylo vždycky sázkou do loterie. Pokud si armáda VRS nebo srbská policie umínila, tak se nikam nejelo. UNPROFOR neměl ani mandát, ani vojenskou sílu si cokoli na bosenských Srbech vymoci. To se změnilo až po několika letech, kdy do Bosny přijely patřičně vyzbrojené jednotky NATO. Takže já přijel na kontrolní stanoviště a po hodině nebo dvou marného čekání jsem se otočil a vrátil se zpět.

Jednoho dne se mi však podařilo kontrolou projet a pokračoval jsem po magistrále směr Konjic, Jablanica a Mostar. Jako správný zelenáč jsem se nemínil pařit v neprůstřelné vestě a helmě, ve které jsem si navíc připadal jako modrá houba.

Ještě než jsem přijel do Konjice, vesta a přilba ležely vedle mě na předním sedadle. Byl krásný slunný den a já konečně uviděl i něco jiného než zničené Sarajevo. V myšlenkách

Chlapec zastřelený ostřelovačem před hotelem Holiday Inn v Sarajevu (fotoarchiv autora)

jsem se vrátil do roku 1981, kdy jsem tudy jel na svatební cestu. V tomto rozpoložení jsem dorazil do Konjice, projel městem a zastavil na kontrolním stanovišti UNPROFORu a zeptal se na bezpečnostní situaci dále na jih. Bylo mi řečeno, že je všude klid.

Silnice se vinula podél Jablanického jezera. Napravo blankytně modrá voda a nalevo kopce porostlé borovými lesy, které omamně voněly pryskyřicí. Komu by se chtělo věřit, že tady již několik let zuří válka? Když jsem dorazil k odbočce do obce Ribíci, uviděl jsem dlouhý most a před ním další kontrolní stanoviště. Pozdravil jsem se s vojáky UNPROFORu a požádal je o povolení projet. Uslyšel jsem stejnou odpověď jako o několik kilometrů dříve. Vše je v pořádku a všude panuje klid. Přijedu na most a najednou uslyším silný a velice nepříjemný zvuk, který ukončil ohlušující výbuch. Napravo, jen pár metrů od mého auta, se zvedl gigantický gejzír vody a všude létalo kamení. Moje Toyota Land Cruiser byla v mžiku zaspána směsí vody a štěrku.

Sešlápl jsem plyn a ujížděl pryč. Než jsem stačil přejet na druhou stranu mostu, uslyšel jsem další explozi, ale ta už byla daleko za mnou. Zamířil jsem do bezpečné zóny, zastavil a vystoupil z auta. Seběhli se ke mně vojáci a ptali se, zda jsem v pořádku. Já byl, odneslo to jen auto poškozeným lakem a prasklým oknem u zadních dveří.

Od velitele jsem se dozvěděl, že vojáci VRS se snaží most zasáhnout, ale protože na něj střílejí přes kopec, tak se zatím netrefili. Most přitom nelze uzavřít, protože magistrála má strategický význam pro zásobování Sarajeva. To dodal velitel na závěr a rozloučil se. Vděčně jsem si oblékl neprůstřelnou vestu, nasadil helmu a sundal je až ve Splitu. Po témže mostě jsem pak projížděl ještě mnohokrát a pokaždé jsem měl nutkání se přikřčit a sešlápnout plyn.

Když vedení UNPROFORu usoudilo, že náklady na můj pobyt v Holiday Inn, kdysi dávno luxusním, ale nyní značně poničeném hotelu, již přesáhly únosnou mez, musel jsem se přestěhovat.

Pronajal jsem si byt se vším, co si jen nájemník může přát, od moderní koupelny po prostorný obývací pokoj s balkonem, ze kterého byl nádherný výhled na město a hlavně byl mimo dosah srbských odstřelovačů. Netekla však voda, nefungovalo topení a velmi často docházelo k výpadku elektřiny. V létě se to dalo celkem přežít, ale s příchodem podzimu a následně i jím bylo citelně hůř.

Zaměstnanci UNPROFORu v Sarajevu byli povinně vybaveni helmou a ochrannou vestou (fotoarchiv autora)

Mapka vyznačující města na cestě ze Sarajeva do Mostaru (fotoarchiv autora)

Zima, kterou jsem zažil v Sarajevu, byla odporná a dlouhá. Zalézala nám nejen pod kůži, ale hlavně do podvědomí. Nad městem visely těžké, olověně šedé mraky, v ulicích se válela mrznoucí mlha, na zemi ležel špinavý zmrzlý sníh. Spacák, do kterého jsem se každý večer nasoukal, časem zvlhnul, protože neměl kdy a kde uschnout, a do rána ho často pokryla jinovatka. Vodu jsem si nosil do bytu v kanystrech. Stačila mi na zběžné umytí a spláchnutí toalety. Také jsem si zvykl, že se mi v umyvadle přes noc utvořila tenká vrstva ledu, a když jsem si omylem nechal boty přede dveřmi, přimrzly k rohožce. Zima na mě čekala i v kanceláři, takže jediné místo, kde jsem se mohl trochu ohřát, bylo ve služebním autě.

Nápady na improvizované vytápění v sarajevských bytech a domech by nadchly diváky televizního pořadu pro kutily. Majitel nainstaloval do bytu klasická kamna a dlouhou gumovou hadicí přivedl plyn. Hadice se napojila na asi metr dlouhou ohnutou ocelovou trubku s navrtanými malými otvory a opatřenou uzavíracím kohoutem. Tento hořák se strčil do kamen, otočilo se uzávěrem, plyn zasyčel a škrtklo se sirkou. Plamen zahřál kamna a hned bylo veseleji. Avšak vytápění se nedalo využívat přes noc, protože tlak plynu značně kolísal nebo se jeho přísun zastavil úplně, což by až tak nevadilo, kdyby se zase neobnovil, čímž by zákonitě došlo k explozi. V tom čase byly v Sarajevu výbuchy plynu při neodborné manipulaci na denním pořádku. Na výraz „neodborná manipulace“ jsem často myslel, když jsem se pokoušel zapálit plyn ve svých kamnech...

* * *

V lednu 1995 jsem se vrátil z Vánoc strávených v Praze zpět do Sarajeva. Odemknu, otevřu dveře bytu – a s otevřenou náručí mě vítá moje věrná kamarádka zima. Umínil jsem si, že si zatopím za každou cenu, protože jsem odmítal trávit celý večer v ledničce. Odložil jsem si kalhoty a chtěl si vzít uniformu, a právě tehdy jsem dostal onen nešťastný nápad si zatopit. Otevřu dvířka kamen a vložím dovnitř to ďáblové zařízení, pustím plyn, ten zasyčí, já škr-tám sirkou... a nic. Za dobu mé nepřítomnosti sirky zvlhly, tak беру druhou, třetí a stále nic, jen plyn si vesele syčí dál. Čtvrtá sirka vykřesala spásnou jiskřičku a plyn okamžitě vzplál. Naštěstí neexplodoval, jen štěkl a shořel v ohnivě kouli, která mi sežehla ochlupení nohou, rukou, obočí i řas. Okamžitě mě chuť na jakékoli zatápění přešla a já běžel vyvětrat, protože celý byt zapáchal spáleninou.

K nesnesitelné zimě se ještě přidala dlouhá období, kdy jediné jídlo, které se podávalo v jídelně UNPROFORu, pocházelo z vojenských zásob cizinecké legie. Fazole jsem nikdy rád neměl, ale nějak jsem přežít musel. Boje v okolí Sarajeva přiostrily a UNPROFOR pozastavil zásobovací lety a konvoje s humanitární pomocí se do města také nedostaly. Více než měsíc jsme proto nedostávali nic jiného než balíčky s jednou konzervou, sice různé druhy mas, ale vždy s fazolemi, čokoládou, oplatkou, paštikou, marmeládou, čajem a sušeným mlékem. Tak jsem se začal stravovat v jedné pizzerii a v restauraci, kde měli docela dobré čevabčiči. Sice jsem zaslechl, že do nich melou i maso psí, ale než fazole, tak to snad raději i toho i psa. Oproti konzervám to byla úplna mana. Netuším, jak blokádu Sarajeva přežívaly malé děti a staří lidé.

Částečnou úlevu zkoušenému Sarajevu přineslo v létě roku 1993 vybudování 800 metrů dlouhého tunelu pod letištěm v Butmiru. Touto improvizovanou štolou, která ústila na území pod kontrolou bosenské vlády, proudily do města léky, potraviny, ale i vojenský materiál, zatímco opačným směrem se evakovali ranění a nemocní. Zboží se prodávalo za závratné ceny na městských tržištích. Jedno z největších, Markale, se ještě před mým příletem do Sarajeva v únoru 1994 stalo cílem minometného útoku, při kterém zahynulo 68 lidí. Ke druhému došlo krátce po mém odjezdu ze Sarajeva 28. srpna 1995, kdy zemřelo 43 lidí.

Válečný rok v Sarajevu rozhodl o mém dalším působení ve službách OSN.